

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Manfred Magnusson,*
Härad: *Bräkne ö Listra* Berättare: *" Prängsta*
Socken: *Marum ö. Mörrum* Berättarens yrke: *lantbr.*
Uppteckningsår: *1965* Född år *1891* i *Marum*

"*Jättastenar*," - *lantastenar*. s. 1-3.

Laxfiske. s. 1-23.

Båtsmanshåll. s. 4.

Alfiske. s. 10-11.

(*skisser s. 195, 21;*
foton s. 22-23.)

Om man vandrar omkring i Mörrums samhälle skall man snart träffa på minnen från länge sedan svurna tider, liksom varstans reser sig nämligen bautastener, många av anse-
lig storlek som därför gör skäl för ortens be-
nämning "jättastener".

Ingen har ännu utforskat vad meningen med
dessa "jättastener" varit. Ingen sägen har något
att förtälja om stenarna, allt som skrivits och
talats om dem är gissningar och antagande.

Kan det vara laxen som varit orsaken?

Det folk som först kom till Mörrum
kom snart underfund med lättheten att
fånga lax i den ströda försen och bampfisket
blev ett givande näringsfång för dessa män-
niskor.

1. Men andra folk kom vandrande, starka^{are} robusta.

18/6-65

än de första. I de tider hade den starke alltid rätt och med den rätten tog dessa nya invandrade försen och firket i besittning, vilket helt enkelt skeddde genom att slå ihjäl de första ägarerna.

De döda grävdes ner och för att de inte skulle uppstå och i form av gastar eller gengångare, kunna göra olyck för det nya folket, reste man dessa stenor på de dödas gravar. Minsta tillstymmelse till uppstånd satte dessa stora stenor stopp för. Den döde var färdig i sin grav och säkert jordfäst.

Ännu den en halvmil österut genom Karlskamm, rinnande skidan, hade fridom lax i sitt sköte. Ännu vid senaste skuldskeftet kunde en och annan lax fångas där, men genom oron i Karlskammns hamn och genom överflyggnaden L. i än har laxen där helt försvunnit.

Man kan här i Skien träffa på samma för-
hållande som i Stürumsin. Stigra kilometern
från sitt utlopp gör Skien, liksom sin gränne,
många strida prisar där fisket kanske varit lik-
artat med Stürumsin. Stax: närheten av forson-
na träffa man på likartade bautaesternas som
man gör i Stürum. Fisket har här varit av
mindre omfattning då än är betydligt mindre.
Inte så många människor har här kunnat
nära sig med fiske, därför har ett mindre an-
tal behövt anintegroas, vilket tyder på att
bautaesternas antal är betydligt mindre.
Har även här laken varit oerhögt?

Stürumsin blev dock denna landsändas
främsta lakvatten. Jernströden lades till
jernströden. Skieniska bildade stat och kyrka
3. och dessa gjorde anspråk på del i fisket och så

blev Mörrums kunnafiske till.

Fram till 1752 var in anstängd ett stycke
ovan Mörrum. Stängslit kallades qvindarna
och under sex månader av året kunde ingen
lax komma förbi där. Den mesta laxen togs
därför i Mörrum. Emellertid fanns ett och
annat allmogefiske ovan Mörrum och på deras
ägarers klagen öppnades en tre alnar bred kungs-
ädra i qvindarna.

Trorligen var det efter det Blekinge blivit
svenskt 1658 som de övre allmogefiskens rättig-
heter blev reglerade. Indelningsverket med
båtsmanshäll tillkom, efter dess övergång
och då bestämdes att länet skulle delas upp
i hemman och att varje sådant skulle under-
hålla en båtsman. Flera mindre gårdar kunde
slås tillsammans till ett båtsmanshäll.

Käns mörrens uppåt smålandsgränsen
funns flera gårdar med stora jordar, och
dess gårdars ägare klagade över att de blivit
isatta större hemmanstal än vad deras stora
jordar maktade bära. Dessa gårdar blevo då
tilldelade laxfiskerätt i mörren, därmed
skulle också hemmanstalet bliva så som det var
isatt. Dessa fiskerättigheter blevo skattefria.

Äldre rättigheter, eller där hemman ansees kunna
bära det isatta hemmanstalet, blevo tilldelad fiske-
rätt skattelagd. På så rätt uppkom både fria
och skattelagda fiskerätter, allt detta skedde
innan Blekinge, och länsgården fanns ^{inte}, och
tidigare ^{har} inte funnits några laxfisker.

Från de förtämnade gårdarna och uppåt
funns tills fram i början av detta sekel tre-
ton stycken enskilda fisker, dess var:

Årskölen, Kungsgården, Hönabygget, Wittakölen,
Tryplingeryd, Danstorp, Ekberg, Jurskull,
Hallandsbröda, Vaggelid, Östra-Härnäs, Västra-
Härnäs, Hummansbygd. (Se skiss I).

Ett laxfiske måste vara byggt i
strid ström. Stommen utgjorde av fiskeskan
med genarmer, allt byggt av grovt tillbugget
trävirke, allt med fyllnad av kullersten.

Öfver längst ner i botten mellan koren inpassades
tre bjälkar så kallade 'flodstockar', på dessa
stockar dubbadess plankor fast så att ett golv
uppgjordes mellan koren, detta golv kallades
'flodbotten', på detta sattes sedan redskapen,
bärkar och ingångar. (Se medföljande skiss).

6. Fisket fick inte byggas öfver hela ån, en
viss del skulle lämnas fri för uppgående lax,
denna fria del kallades kungsådra, på dialekten

hette den "fabörken". Men kommar, signat o. d.
var ålagda att lämna kungsådran öppen.

Om ett hafviske fick ingenting
röras såsom borttagning av sten eller annan
uppremsning, ej heller fick någonting röra
i kungsådran eller kastas i den, man ändrade
då stämmans lopp hette det. Skedon för fisket
fick man däremot rinna upp sten om så be-
hövdes, men inget fick kastas i kungsådran,
om så skedd blef vederbörande dömd till
böter och ålagd att plucka bort det han kastat
dit.

7. dränga knep och finter gjordes för att hind-
ra loken från att välja den fria delen av in-
"fabörken" vid sin uppgång. Man hade vis-
starker, kadaver eller annat skräp där, som
skulle avskräcka fisken, och därmed gå upp i fisket.

den var det emellertid så att alla de övre fiskesägarna höll sträng uppsikt på de nedanför varande fisken. Ett säkert tecken till att något hänt var att ett fiske fick bra med lax, men de ovanför blev uten. En underökning sattes igång och om något puffens utförts uppdagades detta snart. Här var alltså tillagat för obaglighet och tvärtom vilket ofta förekom.

Man fick börja fiska på viken när man ville och ansåg tiden passande, dock var det inte lönande att sätta ut redskapen före halva maj månad, laxen hade inte hunnit komma före denna tid.

8. I början av augusti var den mesta blank-
laxen uppgången, efter denna kom laxöingen.
För att fiska denna måste man minska austin-
-det

mellem hækernes og ingvingernes spoler. Den
sætte da anden redskaps med tåter spoler så
kaldet øringsredskaps, men enklare var at bære
et hæl i redskapens træstis mellem toje
spole og uden drage en grov jærtråd gennem
hælen. På så sätt blev redskapen tåter og
øringen, som var mindre än blanklaxen, kam
into igenom spolerna.

Den 15 sept. skulle all redskaps toges opp og
allt fiske var sedan færligdet tillt den 1 nov.

Under dessa månader var det nämligen laxens
lektid. Endast när i Skörren fick man toge
opp ett behöfligt antal axelsax, dessa släpptes
i en bassäng där de fick gå tillt som och
mjölke smagat. Så så blev fallet kramades
fiskerna och återfick sedan fisketen. Rømmen
och mjölken lades in i laxodlingen där det

sedan sköttes och pressades tillts ynglet blev
färdigt att släppas ut i ån. Detta försöringsätt
försiggår fortfarande.

Stigst laxfiske efter den 1 nov. förekom inte.
Laxen var då utblekt och mager och hade inget
stort värde.

Under de mörka höstnätterna fick man färd i
tiden fiska ut i laxfisker. Detta tillgick så att
man på de övre bänkarnas plats satte en s. k.
laxor. Detta redskap var en passande träram
försedd med ett långt strutformigt nät av
groft garn, bundit med små maskor. Ramen
satte man där bänkarna fört sittit och i detta
redskap brannade den vaggande ålen. Den här-
da strömmen gjorde att ålen inte kunde taga
sig ut ur nätstruten. (Se skissen)

10.

Den laxen fick inte vara utsatta på dagen.

Skiss

utan indest nattetid, då gick ju ålen bäst och på dagen skulle laxen ha fältet fritt.

Tyvär komnade inte blott il i laxarna utan även nedgående lax yngel. Fångsten av lax yngel kunde tidvis vara stor, flera fulla korvar köades hem och gavs åt svinen. Detta laxfiske var ju till stor skada för laxbeståndet och 1881 kom man överens om att helt förbjuda detta slags fiske.

Ett laxfiske måste skötas mycket nog. Helt varje dag skulle häskar och ingångar dragas upp och rensas för ris, gräs o. d. Var inte fisket rent blev strömmen svagare och då gick laxen inte in.

Vid högt vattentånd kunde man inte se den lax som hamnat i fisket, man hade då en lång, smal köpp "kännekäpp" och födde runt i vattnet,

var där då någon fisk kändes det strax, tock
var kläppen. En bräda sattes för ingångshålet
och fiskens togs upp med häv.

För de, som förut nämnts, soga
hermanen längs mörrensän var dessa lax-
fisken en välkommen biförtjänt. Kissenligen
växlade fiskelycken är från år, men så är det
ju alltid med detta näringssing. Det kunde
hända att under goda år dagens fångst fick
transporteras med hästskjuts till skörren, där
den mesta laxen såldes. Fackhandlarna där
styckade fisken i laxsidor (eller med nutida
benämning filer). Dessa laxsidor saltades nu
eller röktes och försaldes sedan till andra orter
och städer. Då laxen styckades uppstod så kallade
laxränder, dessa utgjordes av huvudet och ryggs-
benet med stjärtfenan. Runt om i begg denna

Köptes dessa räntor för en billig penning, och var det den tiden då laxen var som bäst kunde en mycket god laxsuppa lagas av denna bi-produkt.

Så laxen laker försigår detta i rin-nande vatten, på ställen där sand och smisten utgör botten. Laxen rör med nosen upp en rän-na i bottenlaget och i denna lägger laxen sin rom och laxen sin mjölke. Så laxen är färdig fyller laxen med stjärtfenan igen gro-pen, så får det hela ligga tills viren, då rommen kläcks. För att rommen skall bevaras i livsdugligt skick måste bädden under vinterns lopp genom-silas av vatten. I de vattenet förörenat med slam ansättes detta på rombädden och rommen dör.

Laxens bemödan att säkra artens bestånd har då blivit förgäves.

Forts alla fällor och hinder var beständigt av
lax i än fram till sekelskiftet relativt gott.

Så länge kungsädran var öppen kunde mycket
lax komma upp i än och där förrätta sin lek.

Vattnet var rent, det var till och med drickbart
för människor och djur, och laxens frodplantning
fick försiga mågarlunda ostört.

Så kom vid sekelskiftet de första stö-
risningsmomenten i form av massafabriker och
kraftstationer. Flera stycken stäpel fabriker
släppte under höstmånaderna ut sitt avloppsvatten
vid skivning antades lacterappa som syntes fungera
rätt tillfredsställande, men längre än till Hemsjö
kom numera ingen lax, där är än helt avstängd.

(Se skiss II) Ännu kunde vattnets själrenings-
förmåga rå med föroreningarna, men så till
 sist kom alla samhällens avloppsvatten, därmed

skiss

var vattnets färmiga att runa sig i jöla slut, run-
ingsverk finns visserligen, men de runa dåligt.

Vattnet är numera för litet för både människor
och djur, och allt annat än lämpligt för fisk
att leva i. Höjor, sandkryppor och dygls småfisk
har försvunnit, och hur för litet utsläpp kan
vara visades för en del år sedan då förnicklings-
väske säkade släppas ut i ån, dända lacer i
mängd blev följden.

Oflla fasta fisker i ån från Skärmen och
uppåt är numera nedlagda. Den lilla yngst
som möjligen kan påträffas, tärken inte vinkast-
naden.

Och idkas det så moderna spinningfiske, allt från
åns mynnings och uppåt, men den fisk som re-
hålls med detta fiskerätt är till stor del isen
15. lax som stannat kvar i ån över vintern, den är

i allmänhet mager, har dysmaki och är därför av dålig kvalitet. De gamla laxfiskarne ville inte se åt sådan lax som övervintrat i ån, den var det inget med, tyckte de.

Från över Pukaviksbukten finns en så kallad "fredningslinje" innanför denna linje får inget laxfiske förekomma. Längs denna linje har varit till under många år och många fiskare har fått sin redskap beslagtagen och därtill böter, för det de rikat komma in-
nanför denna linje.

Numera har de moderna "fristidsfiskarna" tagit vattenut i beslag utenför fredningslinjen, där står nu tät med nybongarn, detta fiske bedrivs på frist vatten och kan därför inte ätas.

16. den laxen som skulle upp i strömmen och
lägga sin ro och rejälte för allt sinne att
komma dit.

oftt ett bestånd av lax färdigande kommer att
finnas i Mönsums är kanske möjligt, men glom-
men från förra dagens laxfiske, då "pöbäckens"
var för ort uttömt fisket och rent här till en
svår tid. Från Laxö har en blivit en
transportled för kultursmuts.

För den som är intresserad för Mönsums
laxfiske söder om Grindarna kan rekommenderas:

"Om Mönsums Laxfiske" akademiskt arbete
för filosofiska gradens utnämning av Fil kand.

B. G. Odeen, 31 maj 1871.

Tryckt i Guldhamns 1871.

ACC. N:R M. 16556:18.

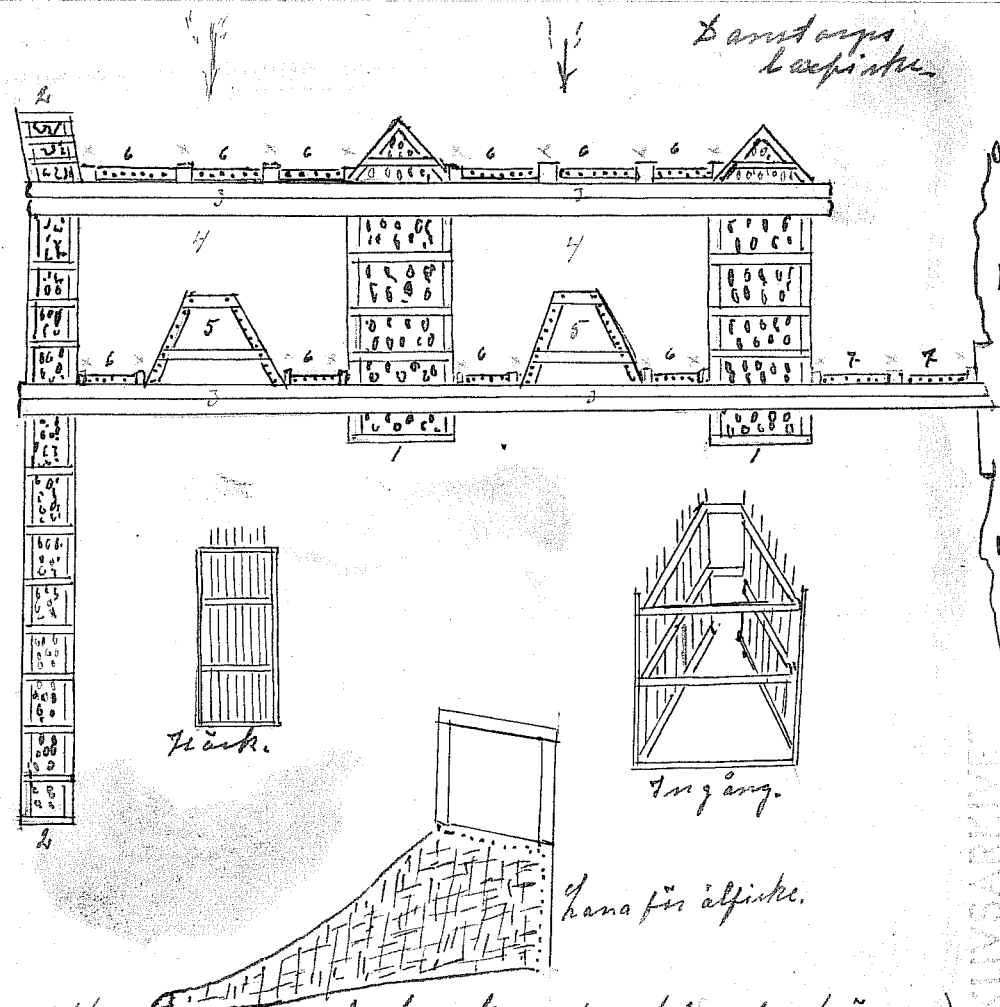
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Dansborgs Laxpink, nedslagen 1950. Ett av de
sista inskildade pinken.
Ene kant reparat med cementsten.

18

1. Fiskekar av timmer
med fyllnad av sten.
2. Gångarmer av timmer
med fyllnad av sten.
3. Spännger.
4. Fiske eller "löp" med
golv av plank.
5. Ingångar, spolar av
granbäppar, sedermera
av järntråd.
6. Häckar, spolar av gran-
bäppar, sedermera av
järntråd.
7. Chundhäckar, endast
för anstängning.
8. Hållstakar, uppständer
plank för att hålla
häckarna på plats.

Ännu en del, kungädd eller farback.

(Ett annat system var att ersätta det inre med enkla plankhänger,
då ytterligare en ingång kunde utnyttjas, men detta var inte så stabilt.)

I. In med de fasta laxfisker övern grindarna.
Grindarna var ett stängsel med fisker, som vissa tider
hindrade laxen att komma längre, detta för att de med-
före liggande fisker, kormen och vissa kormen i
skönrum, skulle få så mycket lax som möjligt, som
kompensation för dess större skattebörda. Grindarna
tog bort 175%. Inga större industrier hade ännu vid
slutet av 1800 talet förörenat vattnet. In var utan
hindrar i hela dess lopp. Vattnet var fisket och rent.

II. In i våra dagar, ofta fasta fisker är borta, endast
kormen har ett fast fisker i skönrum. Följande från
industrier och samhällen gör ut i in. Rinningsverk
finnes men renas dåligt, vattnet kan därför vara
riskabelt att komma i beröring med. Skuta fisket
bedrivs som spinnfiske. Längre än till Kemnäs
kommer ingen lax.

M.16556: 21.

Inlämn. av
Manfred Magnusson, Svängsta
år 1965

Blekinge
Bräkne hd. o Listers hd.
Asarums sn. o Mörrums sn.

FOLKLIVSARKIVET

DNZ

4.16556: 21.

Östmanadaryd.

Hörmans-
bygd.

Västra Hämås.

Östra Hämås.

Kraggelid.

Hallands-
boda.

Guskull.

Ekoberg.

Lång-
fors.

Vittskövle.

Klippingen.

Tingsögränd.

Hönslugg-
gård.

Öfersjöen.

Örsin darna.

Hörmån.

Saltjöen.

FOLK-ARKIVET

M. 16556: 21.

I

Monday d.

Griffiths, mess after
hospital.

fängs gäms

Hennig's

Streptot

Transit.

ihre Alm
geliefert.

Aufgaben

Falda

diễn đạt

Marichung
gyllef abn.
Kauptst.

(Lachmann)

Shore

Mass of chick
Toldy in.

五

M.16556 : 22.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Blekinge

Bräkne hä. o Listers hä.

Åsarums sn o. Mörrums sn.

Inlämn. av Manfred Magnusson, Svängsta år 1965

M. 16556: 23.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Blekinge

Bräkne hd. o. Listers hd.

Asarums sn. o. Mörrums sn.

Inlämn. av Manfred Magnusson, Svängsta år 1965

18/6-65